

Людмила Ігорівна КАТАН

кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрний університет,
вул. Ворошилова, 25, м. Дніпропетровськ, 49600, Україна,
E-mail: katanli@mail.ru
Телефон: +380672814076

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИРОДОВІДТВОРЕННЯ ЛАНДШАФТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Катан, Л. І. Фінансове забезпечення природовідтворення ландшафтів аграрної сфери України [Текст] / Людмила Іванівна Катан // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. – Том 13. – С. 163-173. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розкрита суть методологічного підходу до формування напрямів вдосконалення фінансового забезпечення заходів зменшення екодеструктивного впливу аграрного виробництва на ландшафт аграрної сфери на основі аналізу її еколого-економічного стану, який містить оцінювання таких показників, як коефіцієнт розораності земель, структура сільськогосподарських угідь, обсяги внесених добрив, склад і структура екологічних платежів та капітальних інвестицій на природоохоронні заходи. За результатами аналізу та оцінювання запропоновано на законодавчому рівні внести зміни в порядок розмежування екологічного податку у пропорціях: до сільських, селищних, міських бюджетів зараховувати 70 % надходжень екологічного податку та 30 % – до обласного бюджету, замість чинної схеми: до державного бюджету зараховувати 53 % податку, а до місцевих – 47 %, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 33,5 %, обласного бюджету – 13,5 %.

Ключові слова: еколого-економічний стан, розораність земель, екодеструктивний вплив.; капітальні інвестицій на природоохоронну діяльність, екологічні платежі.

Людмила Игоревна КАТАН

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ВОССТАНОВЛЕНИЮ ЛАНДШАФТОВ АГРАРНОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Аннотация

Раскрыта сущность методологического подхода к формированию направлений совершенствования финансового обеспечения мероприятий по снижению екодеструктивного воздействия аграрного производства на ландшафт аграрной сферы на основе анализа ее эколого-экономического состояния, который включает оценку таких показателей, как коэффициент распаханности земель, структура сельскохозяйственных угодий, объемы вносимых удобрений, состав и структура экологических платежей и капитальных инвестиций на природоохранные мероприятия. По результатам анализа и оценки предложено внести на законодательном уровне изменения в порядок разделения экологического налога в пропорциях: в сельские, поселковые, городские бюджеты зачислять 70% поступлений налога и 30% – в областной бюджет, вместо существующей схемы: в государственный бюджет – 53% налога, а в местные – 47%, в том числе: в сельские, поселковые, городские бюджеты – 33,5%, областной бюджет – 13,5%.

Ключевые слова: эколого-экономическое состояние, распашка земель, екодеструктивное влияние, капитальные инвестиции на природоохранную деятельность, экологические платежи.

Lyudmyla Igorivna KATAN

PhD, Associate Professor,
Professor, Department of Finance,
Dnipropetrovsk State Agrarian University
Voroshylova str., 25, Dnipropetrovsk, 49600, Ukraine
E-mail: katanli@mail.ru
Phone: +380672814076

FUNDING OF ENVIRONMENTAL PROTECTION OF LANDSCAPE OF THE UKRAINIAN AGRARIAN AREA

Abstract

In this article author presents methodological approach, which concerns identification of the improvements in funding activities, which decrease eco-destructive impact of the agrarian production on the landscape of the agrarian area. This methodological approach is based on the results of analysis of economic and ecological conditions of the agrarian area. The assessment of such indicators as ratio of arable lands, structure of agricultural land, amount of used fertilizers, composition and structure of ecological payments and capital investments in the environmental protection, is the essential part of the research. According to the results of the proposed approach the author offers to make some changes in legislative base that determine the distribution policy of the ecology tax. The existing distribution of ecology tax has the scheme, where majority of the tax payments (53%) is distributed to the state budget and the remaining part (47%) goes to the local budgets (including village, town budgets – 33,5% and regional budget 13,5%). Instead of that author offers new proportion for the tax distribution scheme: to the regional budget 30% and to the village, town budgets – 70%.

Keywords: ecological and economic state, ration of arable land, eco-destructive impact, capital investments in environment protection, ecology tax.

JEL classification: G18, G 38, Q14, Q18

Вступ. За нинішньої продовольчої кризи у світі, яка, за оцінками фахівців, посилюватиметься, з появою нових ринкових можливостей слід очікувати подальшої інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, що призведе до поглиблення екологодеструктивних наслідків аграрної діяльності на агроландшафти: відмова від сівозмін і відведення землі під пар; звуження спеціалізації аграрного виробництва, надання переваги вирощуванню комерційних культур і витіснення кормових; збільшення навантаження на пасовища та загалом формування екологічно несприятливих агроландшафтів, зі скороченням у них природних елементів; розширення застосування агрохімікатів; посилення концентрації земель, укрупнення господарств, поглиблення районування виробництва. У зв'язку з цим вкрай необхідним і нагальним стає формування організаційно-економічного механізму регулювання природовідтворення агроландшафтів та компонентів аграрного природного навколишнього середовища з метою забезпечення збалансованого зростання економічної, соціальної та екологічної складових аграрної сфери України задля задоволення необхідних потреб сучасних і майбутніх поколінь.

Одними з основних елементів цього механізму є форми та методи фінансування, тому питання, пов'язані з формуванням і вдосконаленням

системи фінансового забезпечення природовідтворення компонентів аграрного природного навколишнього середовища, набувають актуальності.

Наукову скарбницю теоретико-методологічних підвалин процесів фінансового забезпечення діяльності агроформувань та підвищення їх конкурентоспроможності з позиції сталого розвитку склали дослідження вітчизняних учених-економістів, серед яких В. Борисова, О. Веклич, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, А. Гайдучкий, О. Гудзь, А. Лисецкий, П. Саблук, М. Паламарчук, В. Царенко, А. Чупіс та інші [1-4]. Їхні фундаментальні дослідження не стосувались проблем фінансування природоохоронних заходів, проте наклали свій відбиток на осягнення сутності проблем фінансування, кредитування, оподаткування господарської діяльності агроформувань, що ознаменувало початок якісно нового підходу до розгляду проблем фінансового забезпечення аграрного виробництва відповідно до нової етики довкілля, яка закріплена в концепції сталого розвитку.

Метою та завданнями статті є: аналіз сучасного еколого-економічного стану розвитку аграрної сфери України та Дніпропетровської області, оцінювання чинної системи фінансового забезпечення капітальних інвестицій на природовідтворення, охорону та раціональне

використання природних ресурсів та розробка методологічних засад визначення напрямів вдосконалення системи фінансового забезпечення з метою формування додаткових фінансових ресурсів для природовідтворення агроландшафтів та зменшення екологічного впливу аграрного виробництва на компоненти аграрного навколишнього природного середовища.

Виклад основного матеріалу. Тенденції посилення екодеструктивних або екологічнонебезпечних процесів при аграрному виробництві були закладені раніше за часів адміністративно керованої економіки, за реалізації домінуючої хіміко-техногенної стратегії його інтенсифікації, яка ґрунтувалася на широкомасштабному зростаючому використанні невідновлюваних природних ресурсів, природоантагоністичних хімічних засобів підвищення родючості ґрунту, захисту рослин від шкідників і хвороб, нераціональній організації тваринництва, невиважених масштабах меліорації земель тощо. Тому ця стратегія була надто руйнівною, а стан землеробства, за В. В. Докучаєвим, можна охарактеризувати як "підірване землеробство".

За даними сучасної екологічної науки, життєдіяльність та стабільність ландшафту аграрної сфери можлива за умов, коли дике природне навколишнє середовище займатиме 67-80 % площі суходолу [5]. Орієнтуючись на ці цифри, можемо констатувати, що екологічна ситуація в Україні є більш ніж загрозливою. При цьому основним чинником знищення аграрного природного середовища є орне землеробство, оскільки одна лише рілля займає 54-57 % території країни.

Аналогічна ситуація спостерігається в Дніпропетровській області, сучасний стан агроландшафтного типу навколишнього середовища якої не відповідає еколого-економічній моделі сталого розвитку в землекористуванні. У сфері господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та господарств населення області залучено земельних ресурсів загальною площею 3192,3 тис. га, унаслідок їх діяльності в області сформовані несприятливі і нестійкі агроландшафти з надто високим рівнем сільськогосподарського освоєння території та залучення земель до інтенсивного обробку (табл. 1).

Таблиця 1. Оцінка динаміки використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами та населенням у Дніпропетровській області за період 31.12.1990 – 31.12.2011 рр., [6, с. 107, 109; 7, с. 232]

Показник	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Загальна земельна площа, тис. га	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3	3192,3
Сільськогосподарські угіддя, тис. га	2508,5	2482,1	2234,1	2255,6	2211,6	2208,3	2198,7	2199,4
Посівні площі, тис. га	1971,3	1937,8	1668,5	1761,8	1878,6	1876,5	1882	1884,9
Чисті пари, тис. га	147,4	140,7	322,9	234,3	132,3	129,6	135	138,7
Коефіцієнт сільськогосподарського освоєння землі	0,79	0,78	0,70	0,71	0,69	0,69	0,69	0,69
Коефіцієнт розораності землі	0,74	0,74	0,65	0,71	0,80	0,80	0,81	0,81

Як видно з табл. 1, загальна земельна площа за 1990-2011 рр. не змінилась, тоді, як відбулися значні коливання абсолютних розмірів сільськогосподарських угідь та посівних площ. За досліджуваній період на Дніпропетровщині площа сільськогосподарських угідь зменшилась на 12,3% (309,1 тис. га), а площі посівних угідь – на 4,4% (86,4 тис. га). Це зумовлено відведенням значних площ для потреб промислового, транспортного, міського та сільськогосподарського будівництва, застосування відкритого способу добування корисних копалин.

Негативним є той факт, що при зменшенні посівних площ в абсолютному вимірі їх питома

вага в загальному обсязі сільськогосподарських угідь зроста майже на 7,1 %, що свідчить про повторне їх використання під посіви. Про високий рівень інтенсивності використання посівних площ свідчить зростання коефіцієнта розораності землі на 8,6 % (з 0,74 до 0,81) при одночасному зменшенні коефіцієнта сільськогосподарського освоєння землі на 12,3 % (з 0,79 до 0,69).

За категоріями користувачів упродовж 2000-2011 рр. у сільськогосподарських підприємствах частка площі сільськогосподарських угідь у загальній площі зменшилась з 69,1% до 57,2 % (рис. 1). Тоді, як у господарствах населення до 2008 р., завдяки проведенню земельної реформи

та приватизації землі, спостерігалось збільшення частки сільгоспугідь 20,1 % до 28,0 %, а з 2008 р.

ситуація стабілізувалась і до 2011 р. площі сільгоспугідь залишаються майже незмінними.

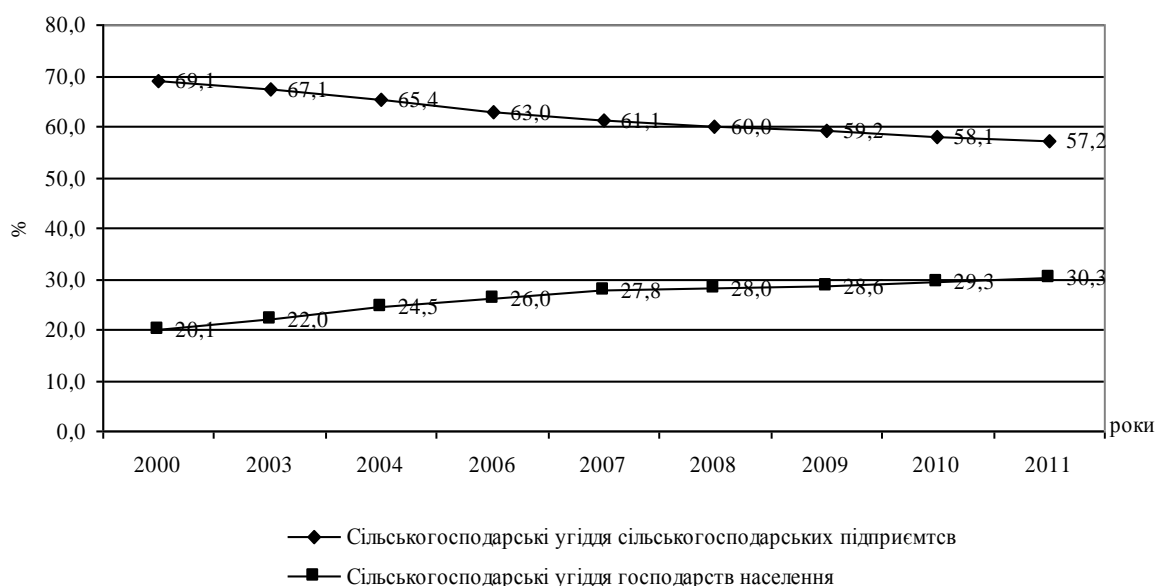

Рис. 1. Динаміка частки площі сільськогосподарських угідь за категоріями землекористувачів у Дніпропетровській області, у % до загальної площі сільськогосподарських угідь [6, с. 107]

Зазначені зміни структури сільськогосподарських угідь призвели до катастрофічного зменшення протягом 1990-2000 рр. обсягів валової продукції сільськогосподарських підприємств, у той час, як спостерігалось зростання виробництва валової продукції в господарствах населення (рис. 2). Стан

галузі вдалося покращити проведенням аграрної реформи 1999 р., що призвело до зміни ситуації – відбулося зростання виробництва у сільськогосподарських підприємствах та скорочення виробництва в господарствах населення, хоча дотепер не вдалося досягти рівня виробництва 1990 р.

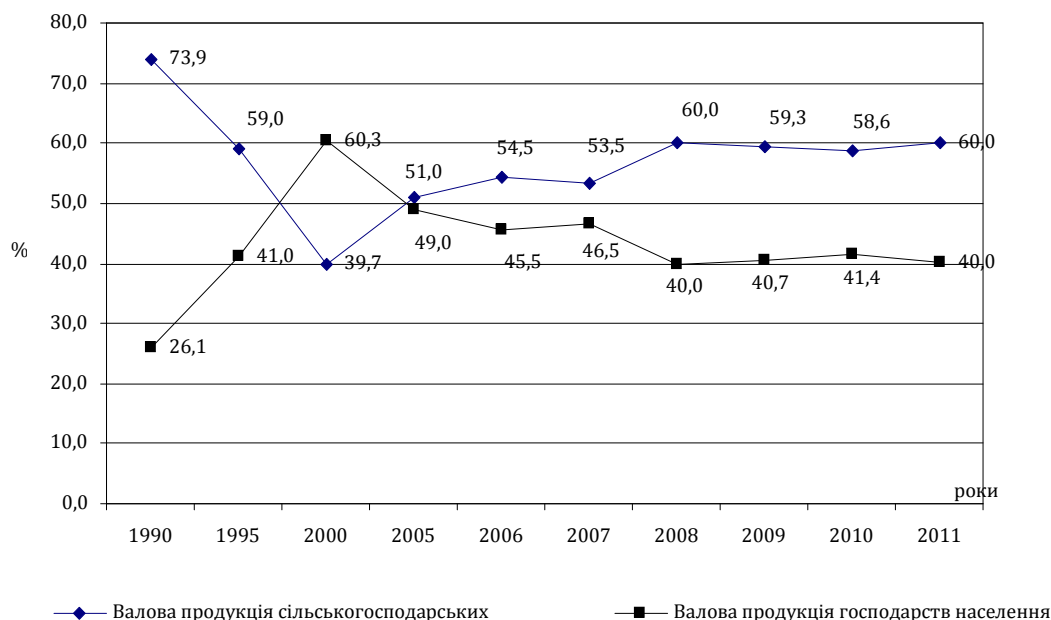

Рис. 2. Динаміка частки виробництва валової продукції сільського господарства за категоріями господарств Дніпропетровської області в порівняльних цінах 2010 р., у % до загального обсягу [6, с. 95, 96]

Якщо скорочення виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах у 1990-2000 рр. стосувалось однаково як рослинництва, так і тваринництва, то у 2000-2011 рр. скорочення стосувалось здебільшого галузі тваринництва.

Таким чином, виробництво продукції рослинництва почало здійснювати активний екологодеструктивний вплив на переважну частину території Дніпропетровської області. Відтак, земельна та аграрна реформи не дали позитивних результатів з точки зору забезпечення екологічно зрівноваженого і безпечного використання природних ресурсів, насамперед вітчизняних чорноземів.

За роки ринкових трансформацій, що супроводжувалися затьмяною економічною

рецепією, яка була посилена світовою фінансово-економічною кризою 2008 р., сільськогосподарські підприємства області змушені були економити на виробничих витратах, зокрема на агрохімічних засобах, що призвело до поліпшення екологічної ситуації в аграрному секторі.

Можна констатувати зменшення хімічного пресингу на сільськогосподарські угіддя внаслідок значного скорочення використання мінеральних добрив: з 93 кг поживної речовини на 1 га посівної площі в 1990 р. до 12 кг у 2000 р., у 2011 почалося зростання, яке досягло 55 кг, що майже у 2 рази менше, ніж у 1990р., але у 4,5 рази більше, ніж у 2000 р. (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка внесених мінеральних добрив під сільськогосподарські культури у сільськогосподарських підприємствах та частка удобреної площі [6, с. 111].

Скорочення поголів'я худоби призвело, з одного боку, до зменшення забруднення довкілля тваринницькими комплексами, а з іншого – спричинило значне зменшення обсягів внесених органічних добрив: з 5,8 т на 1 га посівної площі в 1990 р. до 0,4 т у 2011 р., що майже у 10 разів менше, ніж у 1990р. (рис. 4).

Про зростання екодеструктивного впливу сільського господарства свідчить нераціональна та екологічно незбалансована структура посівів Дніпропетровської області. Значна комерціалізація

землеробства з переходом до ринкових відносин за відсутності дієвого контролю з боку держави призвела до хижацького ставлення до землі тимчасових орендарів, надто виснажливого землеробства, екологонебезпечного вичерпання природної родючості.

Орендарі, порушуючи вимоги щодо сівозміни, раціональної структури посівів, з року в рік вирощують найбільш прибуткові культури – зернові (переважно пшеницю і ячмінь), соняшник, сою, ріпак (табл. 2).

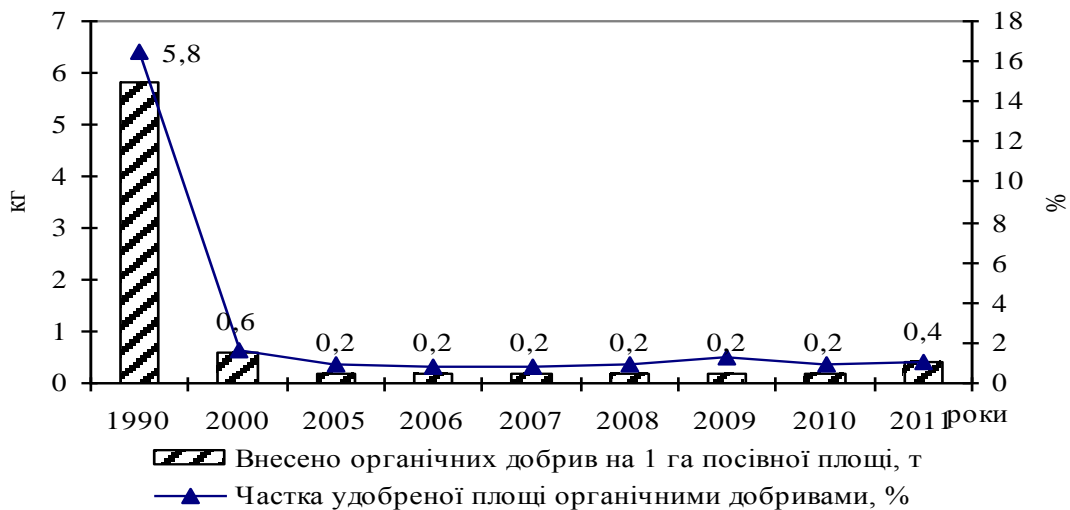

Рис. 4. Динаміка внесених органічних добрив під сільськогосподарські культури у сільськогосподарських підприємствах та частка удобреної площі [6, с. 111].

Таблиця 2. Оцінка динаміки частки основних сільськогосподарських культур у структурі посівних площ Дніпропетровської області за період 3.12.1990-31.12.2011 рр., % [6, с. 109].

Вид культури	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Вся посівна площа	100	100	100	100	100	100	100	100
Зернові всього:	46,1	48,4	53,1	59,0	58,8	59,6	59,0	62,6
Озимі зернові	27,8	10,4	16,9	23,8	30,4	29,8	31,3	30,2
у т.ч. пшениця	26,9	10,0	15,3	22,5	27,3	25,1	25,6	25,5
ячмінь	0,4	0,1	0,3	0,7	2,8	4,2	5,6	4,6
Ярі зернові	18,4	38,0	36,2	35,3	28,4	29,8	27,7	32,3
у т.ч. пшениця	0,0	0,8	0,4	0,8	0,2	0,3	0,2	0,3
ячмінь	6,2	20,9	19,1	20,1	14,9	17,4	14,0	13,2
Технічні всього:	12,0	13,3	23,3	30,7	33,0	32,2	32,9	29,1
Цукровий буряк	1,2	1,8	1,1	1,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Соняшник	9,9	11,3	21,5	27,2	28,9	29,0	29,9	26,0
Соя	0,4	0,1	0,2	1,8	0,5	0,5	1,0	0,7
Ріпак	0,0	0,0	0,3	0,3	3,4	2,3	1,5	1,9
Кормові культури	4,4	5,5	5,7	4,4	4,5	4,5	4,5	4,7
Картопля і овоче-баштанні культури	37,5	32,8	18,0	5,8	3,7	3,7	3,5	3,7

Особливо стрімко розширилися посіви зернових та технічних культур, а саме, ріпаку порівняно з 1990 р. – у 58 разів, озимого ячменю – у 10,7 рази, соняшнику – у 2,5 рази, сої – у понад 1,6 рази. У 2011 р. соняшник займає найбільшу частку в структурі загальної посівної площі, вона сягає 26,0 %, тоді, як раціональною є норма приблизно на рівні 10% (це означає, що соняшник можна повертати на те ж саме поле тільки на 8-10-й рік). Очевидним є те, що розширення площ комерційно привабливих культур відбулося переважно за рахунок скорочення посівних площ під цукрові буряки, картоплю і овоче-баштанні культури, їх розміри зменшилися у 9,1 та 10,7 рази відповідно. У 2011 р. соняшник було посіяно на площі 490,7

тис. га, що складало 26,6 % від загального обсягу посівів, а у 1990 р., коли структура посівів жорстко відслідковувалася адміністраціями всіх рівнів, соняшник вирощувався на площі 194 тис. га, що відповідало нормі і складало 9,9% від загальної посівної площі.

Великі сільськогосподарські підприємства зазвичай ведуть високоінтенсивне й високо механізоване виробництво, для них характерні монокультура, досить високий рівень агрохімізації. Застосування надважких засобів механізації виробничих процесів, що створює екологічний пресинг на земельні та інші природні ресурси й довкілля. Принаймні в них чотири комерційні культури – пшениця, ячмінь, соняшник

і ріпак, становили майже 63,0 % у структурі посівів, що у 1,5 рази більше, ніж у господарствах населення.

Аналізуючи зміни частки посівних площ зернових та технічних у загальній площі посівів, можемо констатувати, що спеціалізація виробництва у сільськогосподарських підприємства змінилась концентрацією

виробництва комерційних культур, що веде до монокультуризації і виснаження ґрунтів. Названі вище комерційні культури охоплюють 86-98% у структурі посівів сільськогосподарських підприємств під урожай 2011 р. майже в усіх районах Дніпропетровської області, за винятком Межівського району (61,2%) (рис. 5).

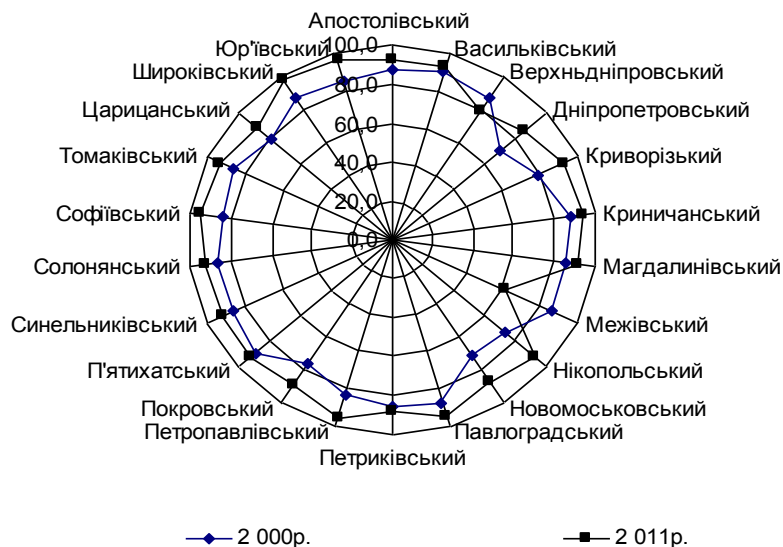

Рис. 5. Частка зернових та технічних культур у структурі посівів сільськогосподарських підприємств по районах Дніпропетровської області за 2011 р., у % до загальної площі сільськогосподарських угідь [6, с. 109, 110; 7, с. 141].

З проведеного аналізу територіальної спеціалізації сільського господарства Дніпропетровської області спостерігається наступне: з одного боку, поглиблення регіональної спеціалізації, що може бути виправданим з погляду усталеної тези щодо раціонального концентрування виробництва певних видів сільськогосподарських продуктів у найбільш сприятливих для цього природно-економічних зонах, а з іншого – "розмивання" регіональної спеціалізації. Насамперед на користь цього спрацьовують комерційні інтереси, ринковий попит на ту чи іншу продукцію, зокрема соняшник, який залишається незадоволеним навіть за умови максимально можливих обсягів вирощування у найбільш сприятливих для цього зонах.

Обґрунтування доцільності формування виробничих зон базується на економічних чинниках: у цих зонах, як правило, урожайність та якість продукції вищі середніх значень по країні, а витрати на виробництво нижчі. До початку 90-х років в Україні поступово сформувалися спеціалізовані зони вирощування цукрового буряку (Лісостеп), соняшнику та овочів (Степ), картоплі (Полісся).

Екологодеструктивні чинники, які наявні в аграрному виробництві, з одного боку, та з іншого — істотне зменшення обсягів фінансування капітальних інвестицій природоохоронної

діяльності сільгоспвиробників можуть становити загрозу ресурсо-екологічній безпеці подальшого розвитку аграрного сектора Дніпропетровщини. Аналіз динаміки складу капітальних інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Україні та Дніпропетровській області протягом 2000-2011рр. свідчить про появу як позитивних, так і негативних тенденцій у напрямку мобілізації фінансових ресурсів для фінансування відповідних витрат (табл.3).

Протягом досліджуваного періоду (2000-2011 рр.) в структурі капітальних інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів у Дніпропетровській області найбільшу питому вагу займають витрати підприємств, організацій та установ на поводження з відходами (58,3%), що пояснюється наявністю потужних добувних підприємств, а по Україні – витрат на охорону атмосферного повітря і клімату (39,3%). Порівняно з Україною, в Дніпропетровській області звертають увагу на захист і реабілітацію ґрунтів, підземних і поверхневих вод, у 2011 р. частки витрат за цими напрямками збільшилась на 17,4 та 58,2 в.п. відповідно порівняно з 2000 р., тоді як по Україні спостерігається зменшення частки витрат на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод на 16,7 в.п. З позиції формування фінансового забезпечення природовідтворення аграрної сфери Дніпропетровської області

негативною є тенденція щодо збільшення частки проведення науково – дослідних робіт інвестиційної складової на збереження природоохоронного напрямку. біорозмаїття і природного середовища та

Таблиця 3. Оцінка динаміки структури капітальних інвестицій на охорону та раціональне використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності в Україні та Дніпропетровській області за період 31.12.2000 – 31.12.2011 рр., % [6, с. 508; 7, с. 524; 8, с. 509];

Показник	Україна			Зміни 2011 р. до, (+,-) в.п.		Дніпропетровська область			Зміни 2011 р. до, (+,-) в. п.	
	2000р.	2010р.	2011р.	2000р.	2010р.	2000р.	2010р.	2011р.	2000 р.	2010р.
Капітальні інвестиції, всього	100	100	100	-	-	100	100	100	-	-
у тому числі:										
- охорона атмосферного повітря і клімату	17	41,3	39,3	22,3	-2	13,5	27,5	14,8	1,3	-12,7
- очищення зворотних вод	52,3	26,5	11,2	-41,1	-15,3	31,3	26,7	6	-25,3	-20,7
- поводження з відходами	2,8	17,2	18,4	15,6	1,2	0,1	32,5	58,3	58,2	25,8
- захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	26,6	11,6	9,9	-16,7	-1,7	3,3	13,3	20,7	17,4	7,4
- зниження шумового і вібраційного впливу	...	0,4	0,6	-	0,2	-	-	0,1	-	-
- збереження біорозмаїття і середовища існування	0,5	0,7	0,2	-0,3	-0,5	0	0	0	0	0
- радіаційна безпека	...	0,1	19,8	-	19,7	...	-	0,1	-	-
- науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	...	0,3	0,2	-	-0,1	...	-	-	-	-
- інші напрями природоохоронної діяльності	0,8	1,9	0,4	-0,4	-1,5	51,8	0	0	-51,8	0

Таким чином, аналіз структури капітальних інвестицій свідчить, що суб'єкти господарювання Дніпропетровської області значну частину капітальних витрат спрямовують на покриття заподіяних аграрному природному середовищу збитків, а роботи зі збереження агроландшафту та науково-дослідні розробки природоохоронного спрямування фінансують за залишковим принципом.

На нашу думку, в сучасних умовах у контексті концепції сталого розвитку аграрних товаровиробників потрібно спонукати до ресурсоекономії та раціоналізації структури земельних угідь, які використовуються для сільськогосподарського виробництва, раціонального співвідношення ріллі, сіножатей,

пасовищ, багаторічних насаджень, підтримання родючості ґрунтів тощо.

В Україні широко запроваджені фінансові інструменти, які спонукають суб'єктів господарювання здійснювати екологізацію виробництва. Основними серед них є: екологічні збори/платежі за використання природних ресурсів і за забруднення довкілля, штрафи за правопорушення та позови про відшкодування збитків, заподіяних порушеннями природоохоронного законодавства, а також система пільг щодо сплати зборів за забруднення. Але аграрний сектор лише незначною мірою охоплено цим механізмом, в першу чергу це стосується екологічних платежів, які містять: платежі за право користування природними

ресурсами (землею, надрами, спеціальне лісо- і водокористування); екологічний податок, який до прийняття Податкового кодексу України мав назву «Збір за забруднення навколишнього природного середовища»; платежі за нераціональне використання природних ресурсів, за погіршення їх якості [9, с. 453].

Із запровадженням Податкового кодексу України для платників фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП) єдиним видом екологічних платежів залишився екологічний податок (збір за забруднення навколишнього природного середовища) [9,

с. 410]. Основним недоліком чинного законодавства є те, що платники цього податку сплачують його незалежно від результатів їх фінансово – господарської діяльності, що не стимулює суб'єктів господарювання інвестувати в технологічні траєкторії стійкого розвитку, екологічні ланцюжки.

Динаміка складу структури екологічних платежів та фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), сплачених сільськогосподарськими підприємствами Дніпропетровській області за 2003- 2011 р., наведена на рис.6 та рис. 7.

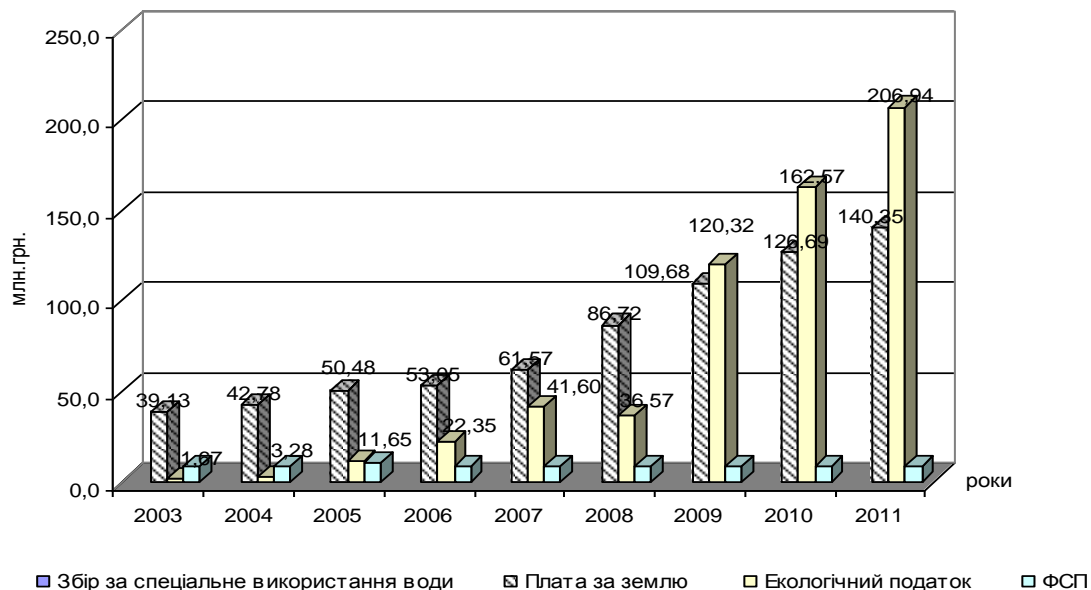

Рис. 6. Динаміка складу екологічних платежів, сплачених сільськогосподарським підприємствами Дніпропетровської області за період 31.12.2003-31.12.2011 рр., розраховано за даними головного фінансового управління в Дніпропетровській області

Аналіз складу екологічних платежів свідчить про їх зростання: у 2011 р., порівняно з 2003 р., зростання складо 1632,0 млн. грн. або 4,7 раза, найбільше зростання спостерігається щодо екологічного податку (на 205,3 млн. грн. або в 123 рази) та плати за землю (на 1174,1 млн. грн. або 4,6 раза), тоді, як фіксований сільськогосподарський податок за досліджуваний період зменшився (на 0,6 млн. грн. або на 7,2 %).

У структурі сплачених екологічних платежів спостерігалися суттєві зміни: до початку світової фінансово-економічної кризи 2008 р. найбільшу частку займила плата за землю (71,6% у 2007 р.), але починаючи з 2008 р. найбільшу питому вагу в складі екологічних платежів має екологічний податок (56,1% у 2011 р.).

Збільшення екологічного податку в складі та структурі сплачених екологічних платежів свідчить про збільшення обсягів забруднення довкілля сільськогосподарськими підприємствами, тобто чинна система

екологічного оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств не спонукає їх до раціонального використання природних ресурсів та природовідтворення агроландшафтів.

Ураховуючи цільовий характер екологічного податку, вважаємо, що необхідно внести зміни в Податковий кодекс України і змінити назву «екологічний податок» на «екологічний збір», бо відповідно до статті 6.2 Податкового кодексу України «Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій», а податок – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу [9, с. 14].

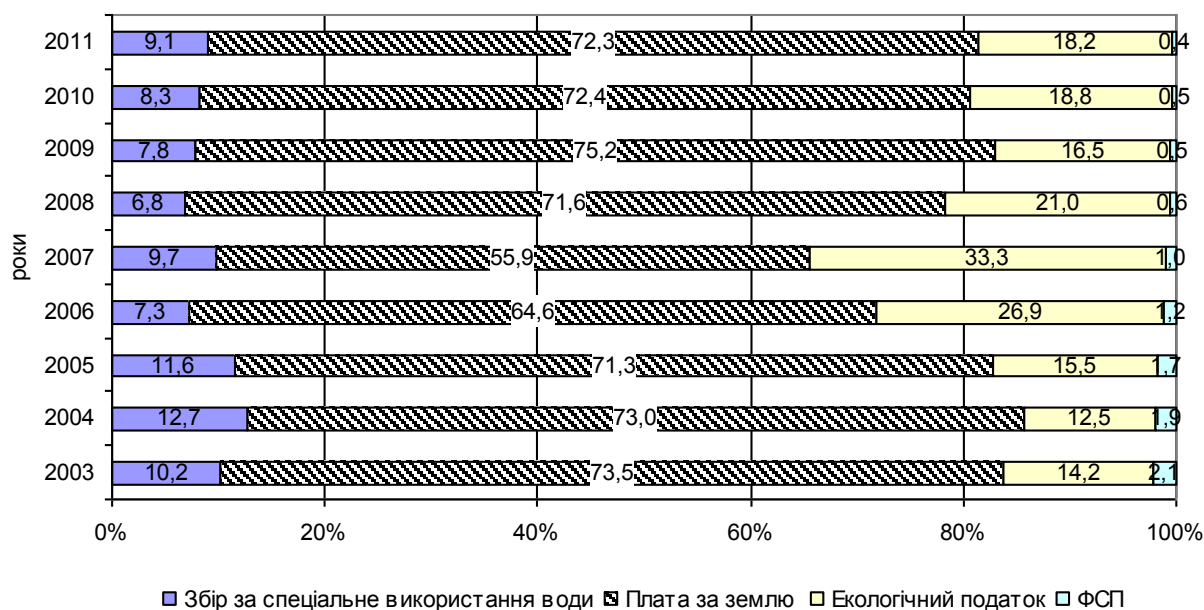

Рис. 7. Динаміка структури екологічних платежів, сплачених сільськогосподарськими підприємствами Дніпропетровської області за період 31.12.2003-31.12.2011 рр., %, розраховано за даними головного фінансового управління в Дніпропетровській області

Висновки та перспективи подальших розвідок. З метою збільшення фінансового забезпечення заходів щодо зменшення екодеструктивного впливу сільського господарства області на компоненти довкілля та природовідтворення її агроландшафтів пропонуємо замість передбаченого з 2013 р. розмежування екологічного податку у пропорціях: до державного бюджету - 53 % податку, а до місцевих - 47 %, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів - 33,5 %, обласного бюджету - 13,5 %, використовувати наступну схему: екологічний податок до державного бюджету не зараховувати та, відповідно, внести зміни до Бюджетного кодексу України у частині зарахування екологічного податку, а саме до сільських, селищних, міських бюджетів спрямовувати 70 % надходжень екологічного податку та 30 % - до обласного бюджету.

Для створення додаткових стимулів та зацікавленості областей у нарощуванні доходної

частини державного бюджету та з метою фінансування природовідтворення агроландшафтів області внести зміни до статті 71 Бюджетного кодексу України у частині внесення до складу доходів місцевих бюджетів 10 % податку на прибуток підприємств, що розміщені на їх території та не належать до комунальної або державної власності [10, с. 134]. При цьому пропонуємо 2,5 % зараховувати до обласних бюджетів, 7,5 % - до бюджетів міст обласного значення, 2,5 % - до районних бюджетів та 5,0 % - до бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань та спрямовувати ці кошти до бюджету розвитку.

Вважаємо, що зазначені заходи дадуть можливість змінювати нинішню ситуацію у співвідношенні «довкілля-агроландшафти», якщо це не зробити, то нашу країну чекатиме масштабне спустелювання, і в першу чергу - в Степовій зоні.

Список літератури

1. Веклич, О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні [Текст] / О. Веклич - К.: Київський інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. - 88 с.
2. Борисова, В. Регулювання процесу відтворення природних ресурсів природного ресурсного потенціалу АПК [Текст] / В. Борисова // Економіка АПК - 2002. - №11. - С.133 - 137.
3. Гайдуцький, А. П. Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектора економіки України [Текст] / А. П. Гайдуцький - К.: Нора-Друк, 2004. - 246 с.
4. Інвестування у аграрній сфері [Текст] / Чупіс А .В., Борисова В. А., Масенко В. К., Павловський М. О., Катан Л. І. - Суми: Довкілля, 2006.- 266 с.
5. Бурковський, О. П. Консервація земель, підвищення лісистості та знищення степу в контексті земельної реформи. СТЕПИ УКРАЇНИ. 11.04.2012 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://pryroda.in.ua>.

-
6. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік [Текст] / За ред. Шпільової О. М. – Дніпропетровськ, 2012.- 531 с.
 7. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2011 рік» [Текст] / За ред. Власенко Н. С. – Київ, 2011.- 386 с.
 8. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2000 р. [Текст] / За ред. Шпільової О. М. – Дніпропетровськ, 2001. – 589 с.
 9. Податковий кодекс України [Текст] – К.: ДП «ІВЦ ДПА України», 2010 – 336 с.
 10. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

References

1. Veklich, O. (2003). *Economic Mechanism of Ecological regulation in Ukraine*. Kyiv: Environment and Resources Research Institute.
2. Borisova, V. (2002). *The regulations of Natural Resource Potential*. Kyiv.
3. Gaydytchkiy, A.P. (2004) *Investment Competiveness Agricultural of Ukraine*. Kyiv. Nora-Publish.
4. Textbook, (2006). *Investment Agricultural*. Summy. Dovkilya.
5. Burkobskiy, O. P. (2012). *Land Conservation, Woodland Percentage and Steppe Destroying in the context Land reform*. Retrieved April 12, 2013, from : <http://pryroda.in.ua>.
6. *Dnepropetrovsk Region. Statistical Yearbook for 2011*. Dnepropetrovsk.
7. *Statistical Yearbook "Agricultural of Ukraine, 2011*. Kyiv.
8. *Dnepropetrovsk Region. Statistical Yearbook for 2000*. Dnepropetrovsk.
9. *The Tax Code of Ukraine (2010)*. Kyiv.
10. *The Budget Code of Ukraine (2010)*. Retrieved April 12, 2013, from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013 р.